

Ярослав ТАРАС

КАМ'ЯНІ ОГОРОЖІ І ВОРОТА МОЛДАВСЬКОЇ САДИБИ¹

У статті розглянуто архітектурно-конструктивні схеми воріт молдавських садіб: їх композиційне рішення, з'ясовується, як виробився оригінальний стиль в декоративній обробці каменю воріт, розглядається його зв'язок з декором галереї хати, висвітлюються скульптурні мотиви завершення верху стовпа. Матеріал широко ілюструється.

Ключові слова: кам'яні ворота, огорожі, декор, орнамент.

Вулиці і провулки сіл Молдови, де камінь є основним будівельним матеріалом, дуже мальовничі. Вони окреслені суцільними живописними кам'яними огорожами, що нагадують лабіринт, в якому кожен вихід з нього веде в садибу. На перший погляд огорожі із необробленого каменю виглядають незграбними, але в кам'яному хаосі і «грубій» кладці є те, що надає сільським вулицям і селу не тільки неповторності, але й поетичності. Недарма молдавани в своїх піснях порівнюють каміння зі зеленим листям. Широко вживається камінь для огорожі та воріт в селах долини ріки Реут.

У кам'яних огорожах, зложених із рваного каменю черепашника, вміло поєднуються ряди і площини великого каміння з дрібним. Огорожі викладаються майстерно, без використання розчину. Суха кладка дає можливість проходження поверхневих вод через стіну, забезпечує статичність стіні. Висота огорож сягає від 70 см до 2,5 метрів. Огорожі можуть бути у вигляді підпірних стінок, в яких є сходи до садиви.

З розвитком майстерності обробки каменю в багатьох селах з'явилися огорожі із гладко тесаного каменю. Найбільше застосування знайшов тесаний камінь для завершення огорож, складених зі рваного черепашника. Завершальний фасонний блок робили трапецієвидного і трикутного січення. Він покращував зовнішній вид огорожі.

Заможні селяни робили суцільні огорожі із однакового розміру тесаного каменю. Поверхня таких огорож членувалася через визначені проміжки виступаючими площинами пілястр-стовпів, між якими робили фільонки, які декорувались.

Селянська фантазія щодо спорудження огорож невичерпна. В центральних районах Молдови можна зустріти огорожі з вдалим композиційним поєднанням каменю і дерева. Найбільш цікавими є огорожі, виконані з тесаних фасонних каменів, що утворюють суцільний ажурний малюнок. Таку огорожу можна зустріти в селах Бранешти Ришканського району і Голеркани Дубосарського району.

Мальовничо виглядають огорожі, в яких основа робиться з каменів різного розміру, близьких до прямокутного січення, а верхня частина — з штучного тесаного каменю з підгонкою швів. Фільонки і стов-

¹ Публікація ґрунтується на польових дослідженнях автора, які відбулися в 1972—1986 рр. з метою написання монографії «Народна архітектура Молдови». Складовою цієї праці є дослідження Захарова.

пи огорож можуть декоруватися різьбою або виступаючим камінням. Народні майстри в огорожах уміло поєднують за розмірами різні формою каміння; це дає можливість створити живописний і врівноважений рисунок огороженої стіни.

Особливе місце в огорожі займають ворота з фірткою, які переривають кам'яну живописну огорожу в місці входу в садибу. Вони своїм солідним виглядом на фоні огорожі не тільки відрекомендують обличчя садиби, а й створюють просторовий ансамбль, що складається з будинку, погребу та воріт.

В цьому ансамблі кам'яні ворота не виконують такої ролі, як дерев'яні в селах Каларашського, Страшенського районів. Це пов'язано з тим, що в районах, де камінь є основним матеріалом, акцент робиться на будинку, який є центром архітектурного ансамблю.

Монументальності воротам надають стовпи, що стали першими об'єктами кам'яної архітектури Молдови. З них почалась вся кам'яна епопея молдавської архітектури.

На початку це були два гладко обпиляні кам'яні паралелепіпеди, які своїми геометричними формами виділялись на фоні огорож, викладених з рваного каменю. З освоєнням обробки каменю йде процес надання їм більш витончених форм і наповнення декором. Природно, це відбувалося під впливом міської архітектури, згідно з якою в Кишиневі в 20—30-ті роки XIX ст. були високі огорожі і глухі ворота з кам'яними стовпами.

Взявши початок в міській архітектурі, народні майстри виробили свій зовсім особливий і оригінальний стиль в декоративній обробці каменю, що цілком відповідав потребам і смакам народу [1, с. 63].

Архітектурно-конструктивна схема воріт проста. Вони складаються з двох чи трьох масивних кам'яних стовпів квадратного (рідше круглого) сечення, простір між якими заповнений дерев'яними або решітчастими створами воріт і хвіртки. Висота кам'яних стовпів може бути до 3—4 метрів.

Простір між двома стовпами хвіртки може перекриватися кам'яною аркою, рідше над дерев'яними створами роблять двоххилий дерев'яний скатний дашок.

На стовпах воріт ніколи не роблять дашка, оскільки в цьому немає необхідності, камінь не боїться опадів, та їх кількість у Молдові невелика.

Сама вертикальна площина фасаду стовпів членується виступами, тягами, поясками, завершується

кам'яний стовп карнизом. По верху карнизу встановлюють уступами прямокутні плити, які є основою для встановлення скульптурного завершення.

Культура обробки каменю була настільки високою, що народні майстри уміли надавати їм округлу форму і робити декор у вигляді спіралі. На всіх типах стовпів є досить монументальне об'ємно-скульптурне завершення. Знаходячись на найвищому місці, воно добре і різноманітно сприймається з різних точок живописної вулички.

Переважаючим скульптурним мотивом верху стовпа є завершення у вигляді стилізованої кам'яної квітки, яка настільки сильно увійшла в життя народу, що стала молдавським символом. Кам'яні квіти можуть бути масивних або дрібніших форм. Дрібні кам'яні квіти завжди мають більш розвинутий постамент.

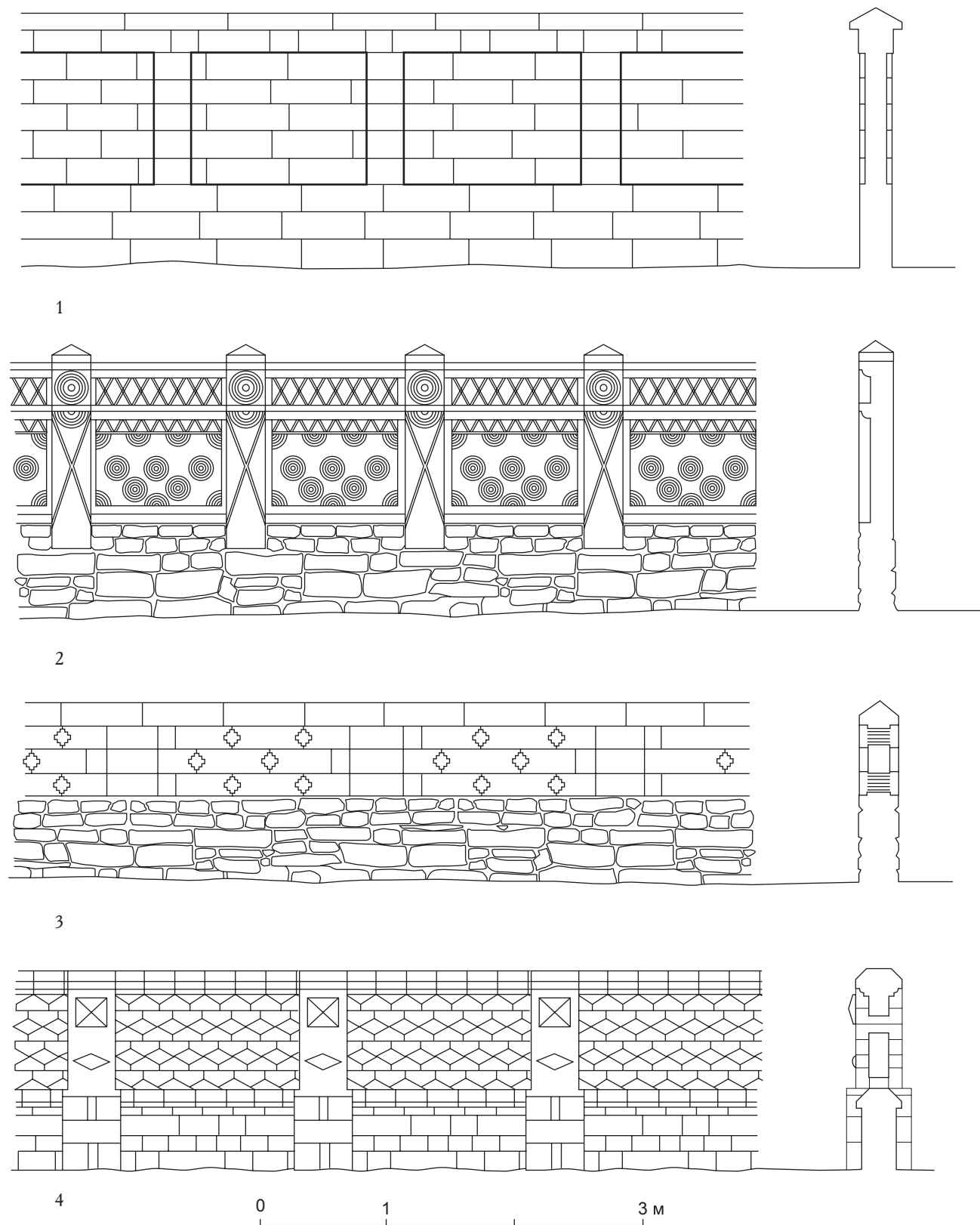
Часто зустрічаються завершення у вигляді геометричної фігури: кулі, піраміди або складніших об'ємних композицій. Трапляються завершення на зразок кам'яних наголовків димарів.

Якщо сам стовп декоративно обробляється тільки з лицевого боку, то його скульптурне завершення, як і верхні профілі карниза, однакове зі всіх сторін.

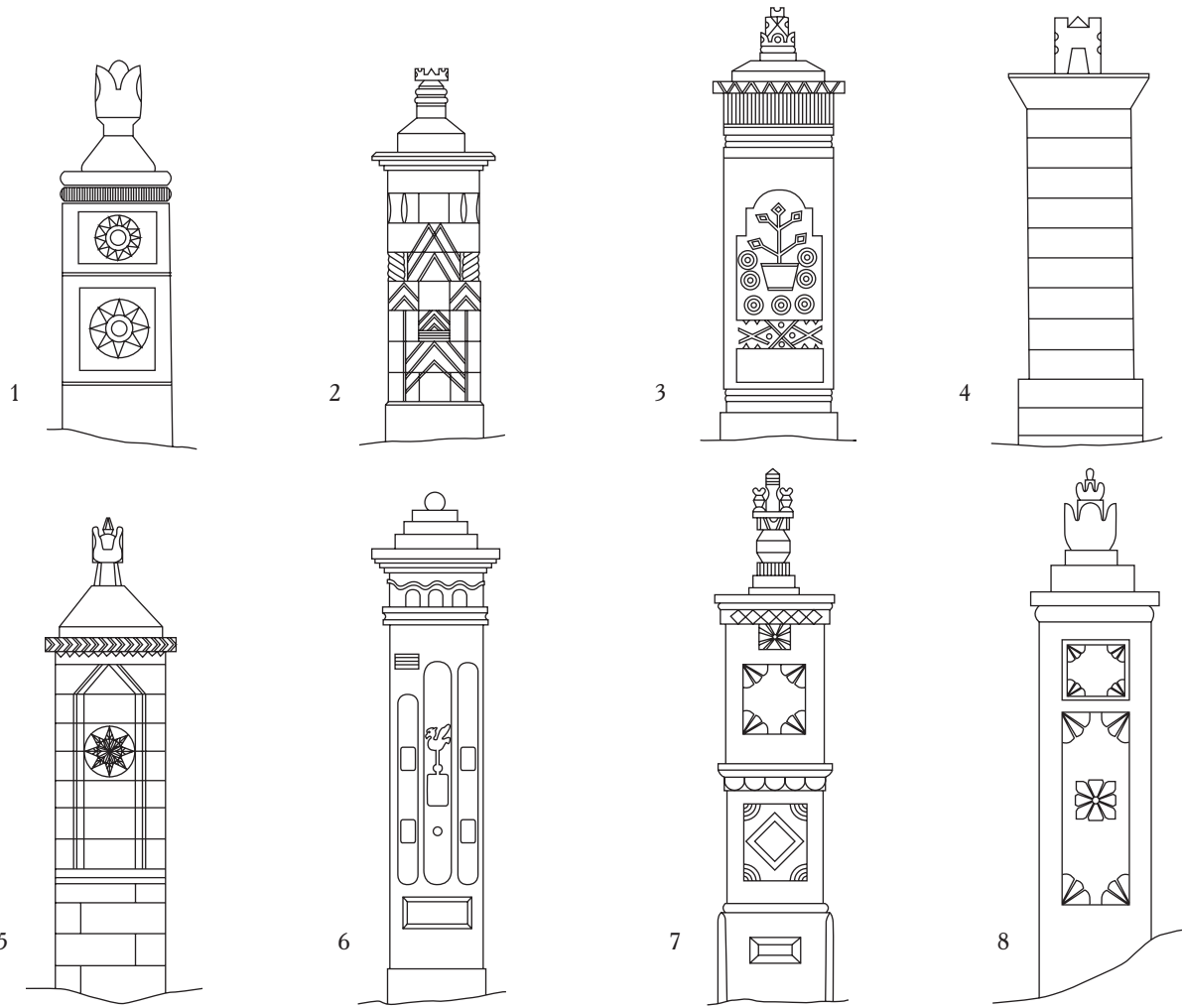
Скульптурне завершення стовпа добре проглядається з різних точок. Пластична і орнаментальна обробка стовпа розрахована на ближчі точки огляду, тому в лицевій частині переважають неглибокі ніші з прикрасами: по кутах чи в центрі розетки, вазони, та ромби. Ніші мають у плані прямокутну форму або зрізані кути, малюнок в них виконується методом дрібної насічки. Особливо цікаві стовпи, прикрашені гірляндами виноградних грон, орнаментальними вставками у вигляді ромбів, кола зі звисаючою бахромою, вазона з квіткою, виконаних в техніці контурної різьби. Під карнизом лише з лицевого боку можуть розташовуватися своєрідні пояси-сухарики.

Кам'яні ворота за композиційними ознаками можна поділити на дві групи.

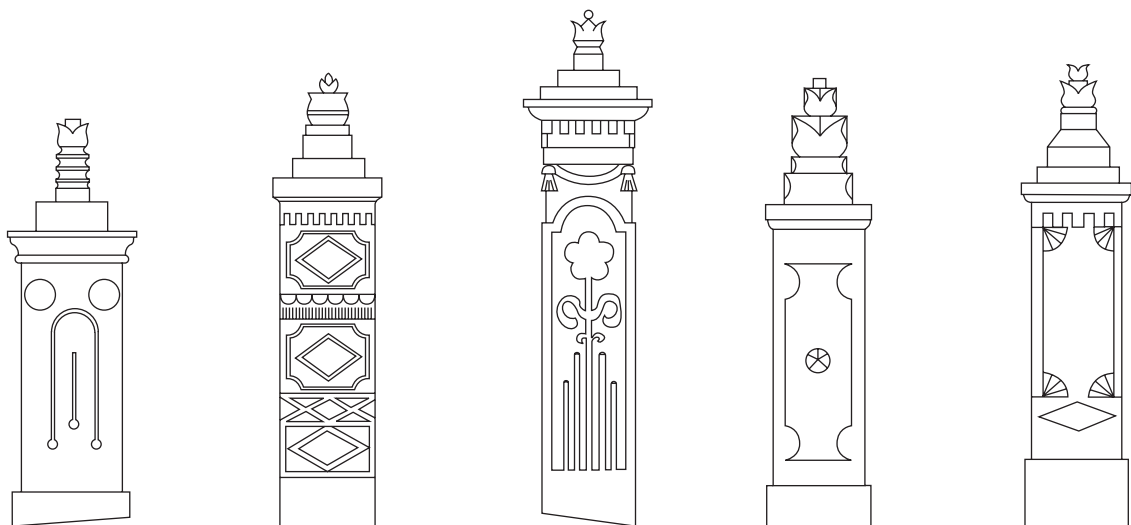
До першої групи відносяться ворота, що складаються з двох стовпів і створів між ними. До другої групи — ворота, що мають три стовпи, між якими знаходяться створи воріт і хвіртка. Третій стовп може бути такої ж висоти, як два основних стовпи, але часто його роблять менших розмірів із завершенням, відмінним від головних стовпів. Ворота з двома стовпами походять від міської архітектури Молдови 30—60-х рр. XIX ст., де хвіртки не було.

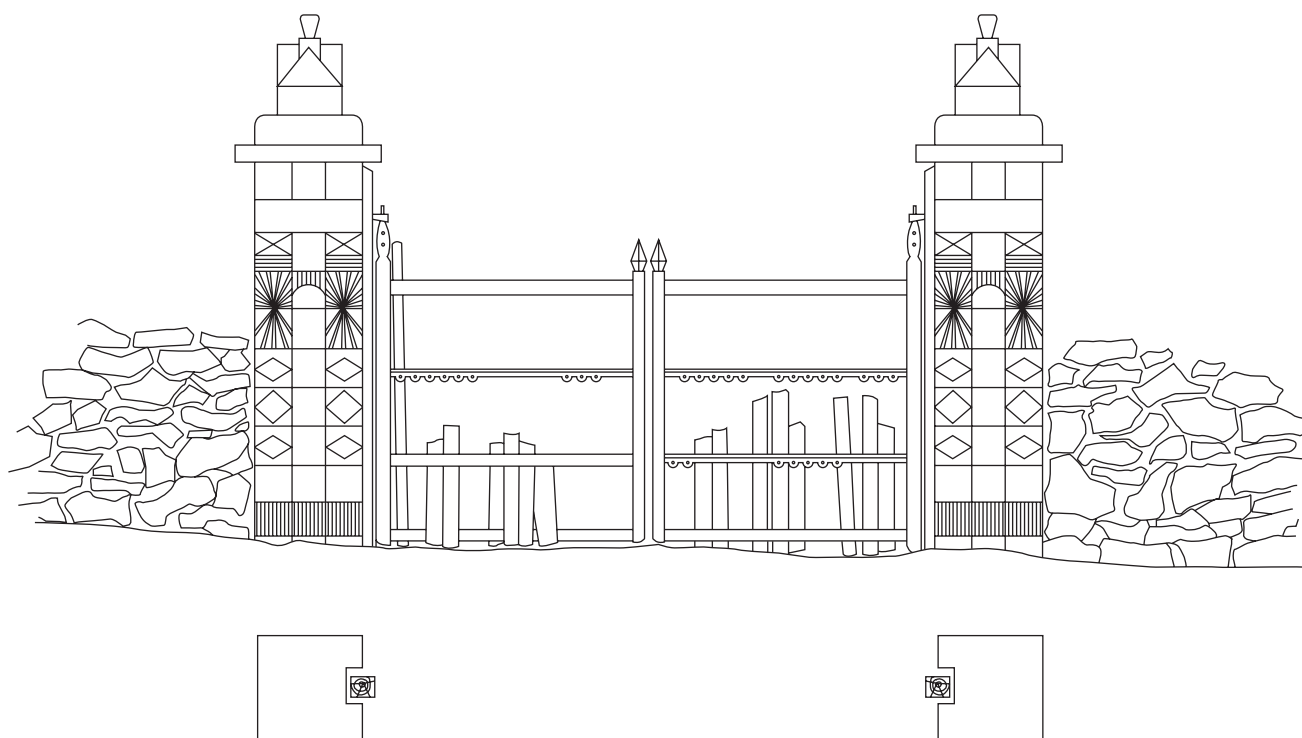
Огорожі садіб. 1 – с. Фурчень (Furchen), Оргеевський р-н; 2 – с. Кишкарень, Оргеевський р-н; 3 – Бранешти (Branishte), Ришканський р-н; 4 – Холеркань (Kholerkan), Дубосарський р-н. Комп'ютерна графіка за рис. А. Захарова

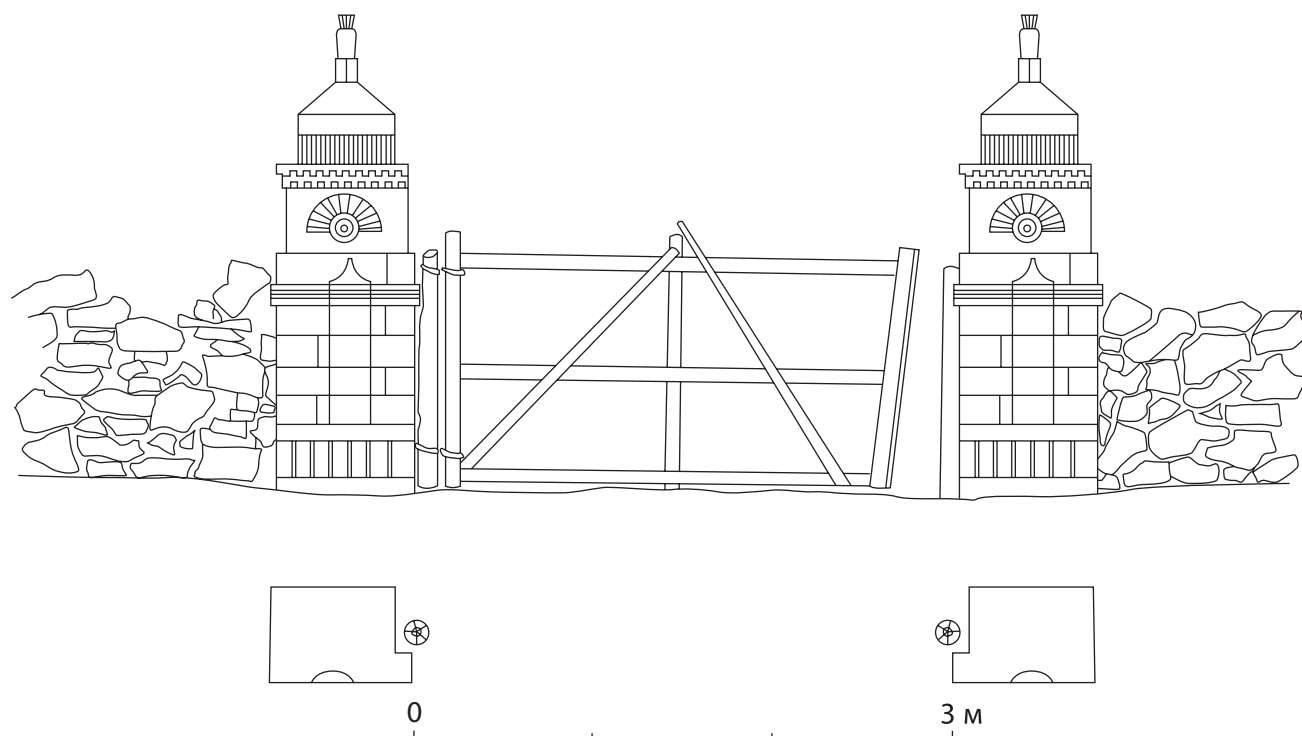
Стовпи воріт. 1 – с. Феурешть (Feuresht), Криулянський р-н; 2 – с. Желобок (Zhelobok), Оргеєвський р-н; 3 – Похорнічень (Pohornichen), Оргеєвський р-н; 4 – с. Городище; 5 – Слободзія-Душка (Sloboziya-Dushka), Криулянський р-н; 6 – Фурчень (Furchen), Оргеєвський р-н; 7 – Хородище (Khorodishte), Резинський р-н; 8 – Жеврень (Zhevren), Криулянський р-н. Комп'ютерна графіка за рис. А. Захарова

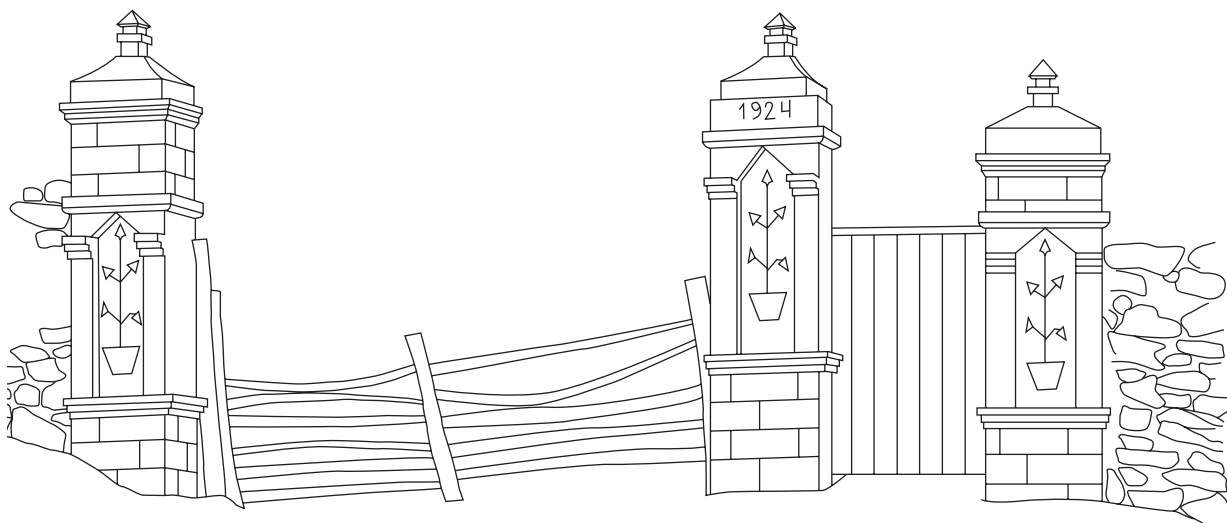
Кам'яні стовпи воріт Центрального р-ну Молдови

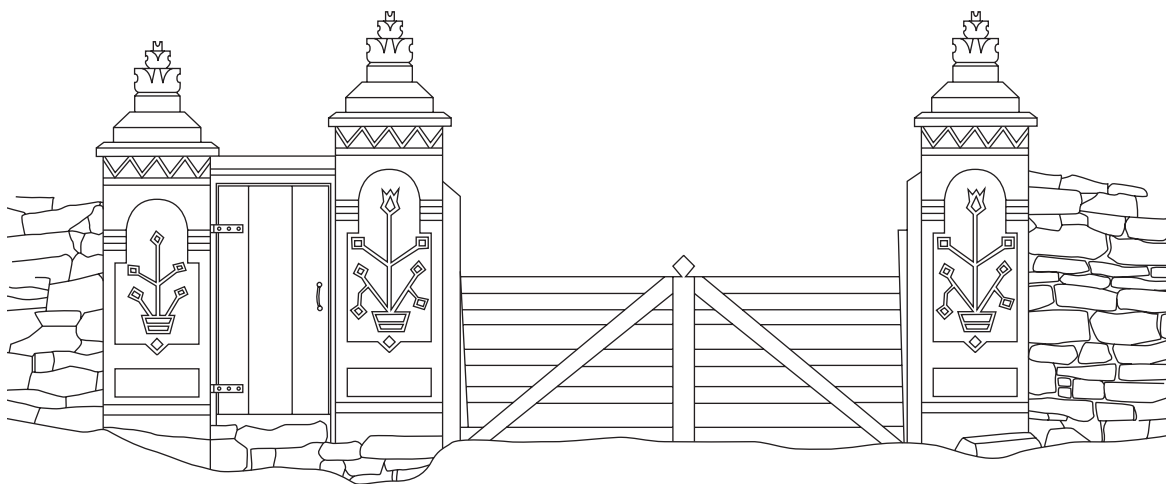
Ворота с. Рекулешть (Rekulesht) Криулянського р-ну. Поеднання двох кам'яних стовпів та дерев'яних воріт. Комп'ютерна графіка за рис. А. Захарова

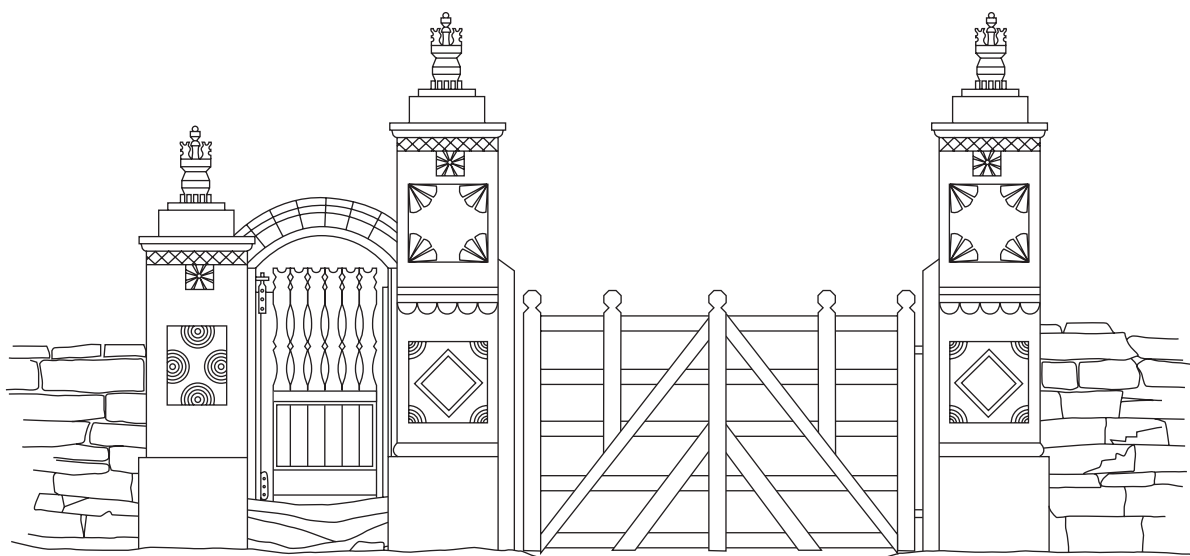
Ворота с. Жеврень (Zhevren) Криулянського р-ну. Поеднання двох монументальних стовпів з простими дерев'яними воротами

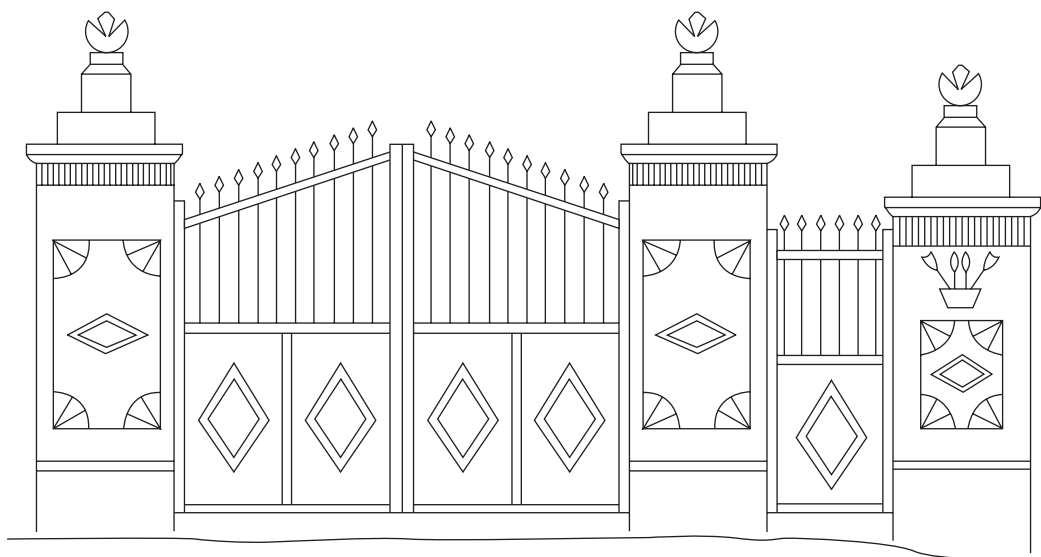
Ворота садиби с. Желобок (Zhelobok), Оргеевський р-н. Поєднання трьох потужних стовпів з простими створами воріт та глухою дерев'яною фірткою

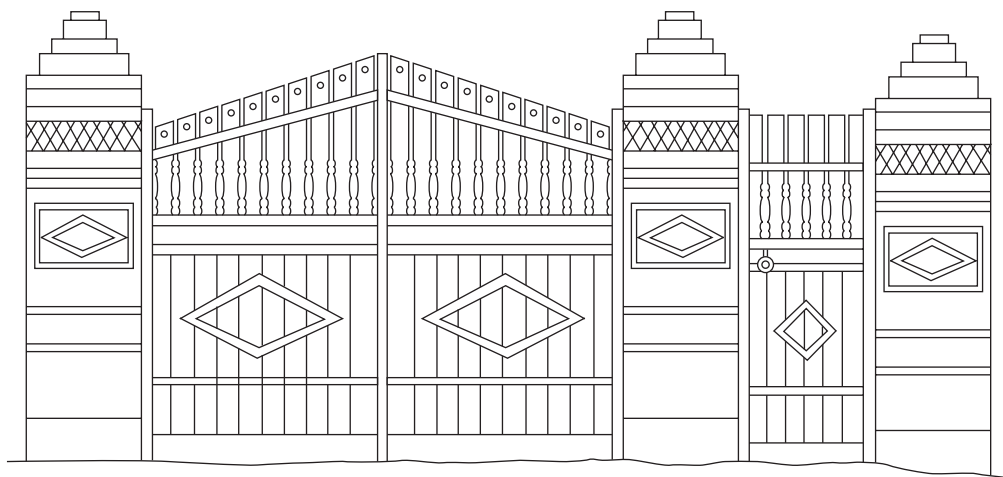
Ворота садиби с. Желобок (Zhelobok), Оргеевський р-н. Поєднання трьох потужних стовпів з простими створами воріт та глухою дерев'яною фірткою. Комп'ютерна графіка за рис. А. Захарова

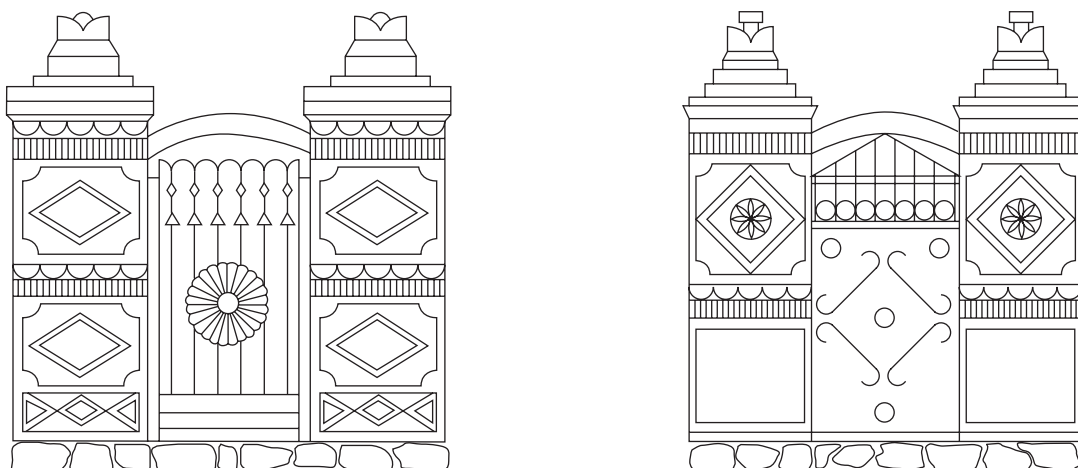
Ворота садиби с. Отак (Отак) Резинського р-ну. Поєднання трьох потужних стовпів та різних за архітектурно-декоративним вирішенням фіртки та воріт. Комп'ютерна графіка за рис. А. Захарова

Ворота с. Машкеуць (Mashkeuts) Криулянського р-ну. Поєднання трьох потужних кам'яних стовпів із металевими воротами і фірткою. Комп'ютерна графіка за матеріалами З. Мойсеєнко

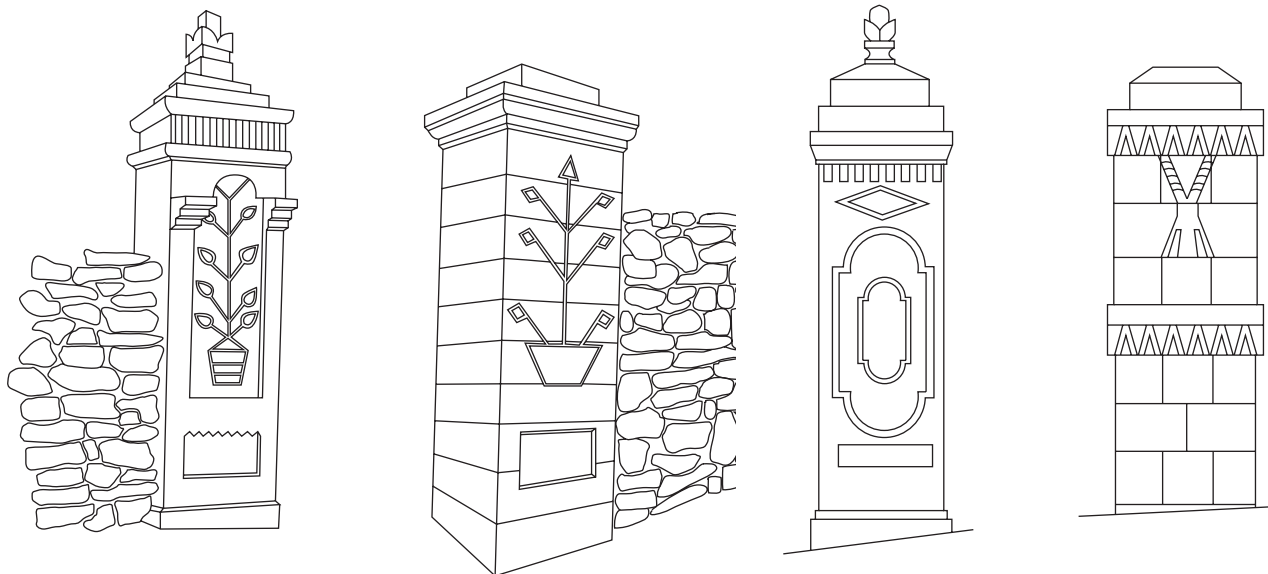

Ворота с. Машкеуць (Mashkeuts) Криулянського р-ну. Поєднання трьох потужних кам'яних стовпів із дерев'яними воротами і фірткою. Комп'ютерна графіка за матеріалами З. Мойсеєнко

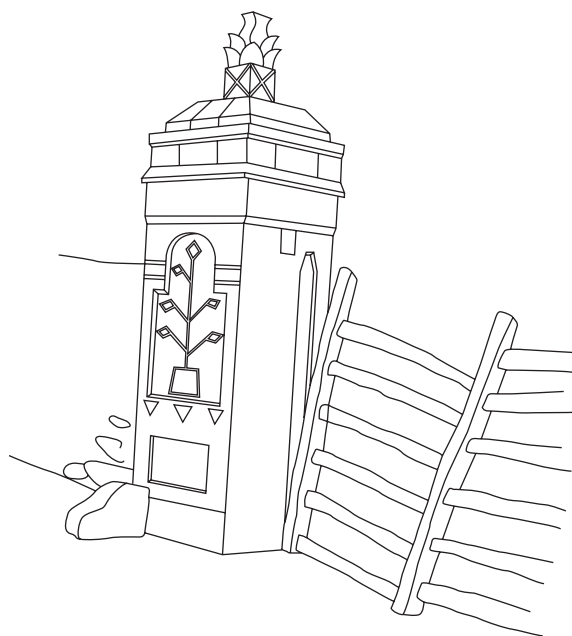
Приклад вирішення входу в садибу: поєднання в одне ціле кам'яної різьби стовпів з дерев'яною різьбою фіртки. Долина ріки Реут

Приклад вирішення входу в садибу: поєднання кам'яної різьби стовпів з декором металевої фіртки. Долина ріки Реут

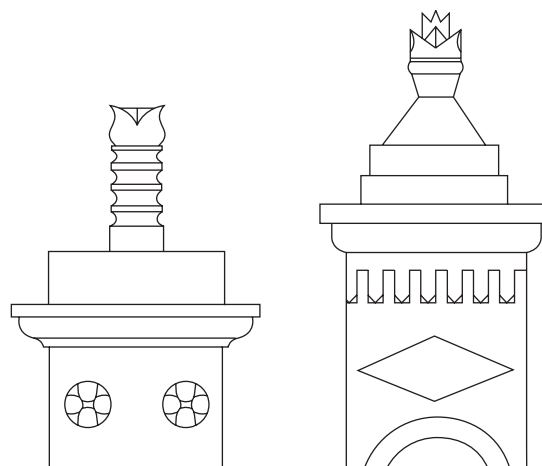

Приклади поєднання кам'яної огорожі до стовпа. Долина ріки Реут

Кам'яні стовпи, с. Требужень (Trebuzhen), Оргеєвський р-н

Приклади поєднання кам'яного стовпа з традиційними створами воріт. Долина ріки Реут

Приклади кам'яних наверхень стовпів воріт. Долина ріки Реут

Необхідно вказати, що масивні строгі форми стовпів воріт є контрастними до галереї хати з дрібною кам'яною різьбою, зате весь кам'яний декор знаходиться в стилістичній єдності з декором обробки будинку і погребу. Створи воріт і хвіртка виконуються з дерева. Для надання конструкції жорсткості створи воріт укріплюються діагональними розкосами. Самі створи навішуються на дерев'яні стовпи, що приставлені або втоплені в пазах кам'яних стовпів. Створи переважно решітчасті. Пізніше створи і

хвіртку почали виконувати із суцільної дошки, яка має ажурний прорізний рисунок.

Сьогодні можна зустріти створи воріт і хвіртки, виконані з металу.

Поряд з аркоподібними перемичками, які зводились над хвіртками, є балочні, які опираються на дерев'яну коробку хвіртки. Аркоподібні кам'яні перемички виконуються «по кружалам». Технологія споруди воріт наступна: весь кам'яний масив заготовлюється в кар'єрі, потім на місці встановлюється

ся, після цього приступають до різьби лицевого боку стовпа. Створи хвірток подібні до отворів дерев'яних воріт: мають внизу глухе поле, а вгорі декороване, організоване на основі прорізних узорних дощок.

На лицеві площині дерев'яних хвірток можна зустріти декор, який має смислове навантаження: виноградне гроно, вазон, солярні знаки, фігури птахів. Необхідно відзначити, що декор кам'яних стовпів воріт у багатьох взірцях добре поєднується з дерев'яним декором створи воріт і хвірток. Для надання контрасту стовпи часто білять вапном.

Ворота з високими архітектурно-художніми якостями можна зустріти в селах Атаки Окницького району; Жеврени, Феурешти та Слободзеа-Душка Криулянського району; Желобок, Бутучени, Фурчени та Погарничени Оргеєвського району, Городище Ришканського району та ін.

1. Захаров А.И. Народная архитектура Молдавии. Каменная архитектура центральных районов / А.И. Захаров. — М. : Государственное издательство литературы по строительству, архитектуре и строительным материалам, 1960.

Yaroslav Taras

ON STONE WALLS AND GATES OF MOLDAVIAN COUNTRY SEATS

In proposed article have been considered some architectural constructive schemes of gates for Moldavian country seats and their compositional lay; light has been thrown upon the origin of singular styling in decorative processing of gate stones in connection with décor of galleries of homes. Attention has been paid to architectural motifs in the headings of pillars. Materials of study have been accompanied with large amount of illustrations.

Keywords: wall, gate, stone, gallery, Moldavia, décor, motif, pillar.

Ярослав Тарас

КАМЕННЫЕ ОГРАДЫ И ВОРОТА МОЛДАВСКОЙ УСАДЬБЫ

В предлагаемой статье рассмотрены архитектурно-конструктивные схемы ворот молдавских усадеб, их композиционные решения, выясняется происхождение оригинального стиля в декоративной обработке камня ворот, рассматривается его связь с декором галереи дома, раскрываются скульптурные мотивы завершения столпов. Материал широко иллюстрируется.

Ключевые слова: ограда, ворота, камень, галерея, Молдавия, декор, мотив, столп.